

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 32

Заснований в 1996 році

Рівне – 2005

ББК 74.20**О - 59****УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379**

О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я В З А К Л А Д А Х О С В І Т И : З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ь . Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 32. – Рівне: РДГУ, 2005. – 155 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії дошкільної педагогіки, історії педагогіки, методики навчання і виховання дітей дошкільного віку, їх розвитку в сім'ї і дошкільних закладах.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, вихователів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор:**

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №2 від 30.09.2005 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

Методологічною основою виховної роботи з формування духовного світу особистості у цих навчальних закладах стало впровадження у 1 – 11 класах курсу „Етика: духовні засади”, завданням якого є навчання вчителів, учнів та їх батьків народній обрядовості, звичаєвості; формування любові й поваги до рідної мови і культури; повернення визначальної ролі родини у вихованні українця; виховання позитивних моральних якостей, збагачення духовного світу учнів; вироблення у всіх суб'єктів навчально-виховного процесу етико-естетичного ставлення до життя і до власної життєдіяльності; розвиток особистості, здатної жити і творити за законами Добра, Справедливості, Гуманізму, Людяності, Милосердя.

Особливою рисою виховної роботи є захист учнів від таких вад, як порожнеча душі, бездумність, агресивність. Цьому слугують **уроки добра і милосердя** “Ставлення до людей, відповідальність та обов'язок перед ними”, “Випромінюй чарівні й магичні слова”, “Будуємо храм Небесної Любові”, “Закопи дружби за В.О.Сухомлинським”, “Розуміння Життя, Добра та Зла в ньому”, “Культура та вихованість – категорії моральні”, “Чорнобиль: пам'ять і біль”, “Бережіть собори душ своїх”, **уроки пам'яті** “Війні немає забуття”, “Могили ці не обминай ніколи. Поховані у них для нас живі”; **уроки спілкування** “Велична і свята ти, мати Україно” (до Дня Соборності України), “Хотіла б я піснею стати”, “Кобзареве слово в українській мові”, “Чого маленькому мені тоді так приязно молилось...”, “Без мови не має народу, як сонця без сяйва й тепла”.

Учнівська палата (Велика Рада Об'єднаних Сердець) 5-8 класів та 9-11 класів в Українському колежі ім. В.О.Сухомлинського забезпечує захист прав, інтересів учнів, виконання учнями своїх обов'язків, сприяє навчальній і творчій діяльності колеган, організовує роботу центрів у класних колективах.

Перший етап науково-дослідної та експериментальної роботи засвідчив, що повноцінне здоров'я дитини – це не тільки фізичне самопочуття, але й духовний, психічний, моральний та психологічний стан, а позитивні досягнення з усіх напрямів виховної роботи (патріотичне, трудове, фізичне, правове, естетичне тощо) є обов'язковим станом людини, що має сформоване духовне здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. // Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості: Збірник наукових статей / За заг. ред. В.М.Оржеховської. – Частина I. – К., 2002. – С.9-10.
2. Баранівський В.Ф. Проблема духовності особистості в сучасному українському суспільстві. // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура / Кер. автор. колективу: А.І.Комарова, Ю.П.Богущий, О.С.Тимошенко та ін. – К.: НДІ „Проблеми людини”, 1999. – Т.14. – С.68-80.
3. Печчеи А. Человеческие качества. – М. 1980. – 96 с.
4. Кьеркегор С. Болезнь к смерти // Этическая мысль. – М., 1990. – 437 с.
5. Там же. – С.394. (О.В.Сухомлинська. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. // Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості: Збірник наукових статей / За заг. ред. В.М.Оржеховської. – Частина I. – К., 2002. – С. 10).

Резюме. В статтє раскрыто ценностные ориентиры украинского народа как важные факторы духовного развития личности.

Ключевые слова: личность, ценности, социализация, духовное развитие.

Summary. The article is devoted to valuables orientations of Ukrainian people as important factors of sacred development of person.

Key words: person, values, socialization, sacred development.

Одержано редакцією 08.09.2005

УДК 371.01+37.018

О.М. ПАВЕЛКІВ

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ІНТЕРЕСУ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗРАХУНКОМ

Резюме: У статті наголошується на необхідності підготовки молоді до вибору та оволодіння в майбутньому підприємницькими професіями. Показано, що провідною умовою забезпечення достатнього рівня готовності особистості до професійного самовизначення є виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності в процесі оволодіння економічним розрахунком. Висвітлено зміст процесу поетапного формування інтересу старшокласників до професій сфери підприємницької діяльності. Охарактеризовано основні підходи до визначення структури профорієнтаційної роботи зі школярами.

Ключові слова: підприємницька діяльність, економічний розрахунок, профорієнтація, профінформація.

Українська держава пов'язує свій подальший розвиток із соціально-орієнтованою ринковою економікою, яка функціонує на засадах конкуренції, підприємливості, співіснування різноманітних форм власності на засоби виробництва. Такі стратегічні орієнтири господарювання вимагають сформованості в учнівської молоді адекватної системи цінностей, економічних знань та вмінь, особистісних якостей, які

адекватні вимогам ринкової економіки до людини.

Враховуючи світовий досвід розвитку та вдосконалення інституту підприємництва, можна констатувати, що сьогодні підприємництво на Україні ще не обіймає в економіці належного йому місця. Разом з тим, зміни в способі життя, характері та змісті професійної праці й, нарешті, психології поведінки людини детермінуються сучасними суспільно-політичними процесами в Україні. У нових економічних умовах виникає багато принципово нових ситуацій, до дій у яких більшість населення не підготовлена ні в психологічному, ні в теоретико-практичному планах. Особливо гостро відчувається некомпетентність молоді в сутності ринкових відносин, їх морально-психологічна неготовність до ефективного здійснення підприємницької діяльності. Отже, виникла об'єктивна необхідність підготовки молоді до вибору та оволодіння в майбутньому підприємницькими професіями.

Провідною умовою забезпечення достатнього рівня готовності особистості до професійного самовизначення є виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності в процесі оволодіння економічним розрахунком, змістове забезпечення профорієнтаційної спрямованості якого здійснюється в процесі викладання шкільного курсу математики, основ економіки та розробленого нами факультативного курсу "Основи економічних розрахунків".

Розроблений нами зміст поетапного формування інтересу старшокласників до професій сфери підприємницької діяльності ґрунтувався на положеннях дослідників (В.О.Крутецького, Г.І.Шукіної та інших), згідно яких цей процес відбувається більш ефективно за умови залучення учнів до навчально-практичної діяльності відповідного спрямування. Така активність особистості у різноманітних видах педагогічно доцільної діяльності економічного змісту впливає не лише пізнання ними різних сторін соціально-економічної дійсності, але й створює сприятливі умови для формування інтересу до неї, виховання економічної культури учнів, розвитку відповідних якостей особистості, закріпленню вже набутих та формуванню нових економічних умінь тощо [1].

Для вирішення цього завдання нами був проведений аналіз змісту чинних програм та підручників з алгебри та початків аналізу, геометрії, основ економіки для сучасних загальноосвітніх середніх шкіл. Аналіз змісту навчальних програм було проведено нами за відповідною схемою. Спершу ми визначили інформаційні та виховні можливості навчального матеріалу для формування інтересу до підприємницької діяльності. Згодом виявили можливості використання названих вище навчальних предметів для формування в учнів знань і вмінь, необхідних для здійснення економічних розрахунків.

Доцільно підкреслити, глибоке усвідомлення особистістю економічних знань, у тому числі й економічних розрахунків, передбачає створення для учнів можливостей оперування набутими знаннями та вміннями в практичній або навчально-практичній діяльності. Така економічна діяльність дозволяє організувати накопичення учнями певного соціально значущого досвіду економічної поведінки, набути економічних умінь планування, обліку, розрахунку та аналізу, застосувати відповідні знання як основу для прийняття певних практичних рішень.

Основні підходи до визначення змісту і форм здійснення навчально-практичної економічної діяльності школярів було розроблено В.М.Мадзігоном, В.П.Малишевим, В.В.Мачуським, В.М.Оржеховською, І.А.Сасовою, О.Т.Шпаком та іншими дослідниками. Вони, зокрема, зазначали, що її метою є створення умов для отримання найбільшої кількості суспільно значущого продукту при найменших витратах праці і матеріальних засобів. Досягнення цієї мети передбачає застосування учнями на практиці сформованих економічних знань, умінь та навичок [4, 13].

З огляду на означені вище положення нами було поглиблено профорієнтаційну спрямованість курсу математики, основ економіки та факультативного курсу "Основи економічних розрахунків", реалізація яких розглядалася нами як органічна складова профорієнтаційної роботи зі школярами.

Професійну орієнтацію ми розглядали як науково-практичну систему підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. При цьому йдеться не про будь-яке самовизначення старшокласника, а лише про те, яке узгоджується з сформованими у дитини інтересами до майбутньої професії. Зазначимо, що підготовка учня до професійного самовизначення передбачає здійснення спеціально організованої педагогічної роботи, спрямованої на формування в нього здатності до самоаналізу та аналізу професій. Зіставлення вимог, які ставить певна професія до людини з її здібностями, вміннями та якостями особистості, здійснюється у процесі навчально-практичної діяльності, яку можна охарактеризувати, як професійні проби.

Існує багато підходів до визначення структури профорієнтаційної роботи зі школярами (М.М.Захаров, К.К.Платонов, В.Д.Симоненко та інші), проте ми орієнтувалися на структуру, яку було запропоновано та обґрунтовано Б.О.Федоришиним. Відповідно до неї, профорієнтаційна робота має такі складові: професійну інформацію, професійну консультацію і професійний добір.

Професійну інформацію Б.О.Федоришин визначив як психолого-педагогічну систему формування в особистості активної профорієнтаційної позиції, яка відповідає суб'єктивним і об'єктивним умовам здійснення особистістю вільного й усвідомленого професійного самовизначення. Профінформація базується на відповідній педагогічній інтерпретації інформаційного матеріалу про окремі професії, про особистість в проекції на професійну діяльність, про суб'єктивні і об'єктивні умови професійного самовизначення й перспективи реалізації особистості у професійній діяльності. Вирішення основних завдань профінформації передбачає створення необхідних умов для реалізації самостійності учнів у пошуку й аналізі нової інформації різними засобами, у тому числі в самостійному профінформаційному дослідництві, в аналізі власної профпридатності

через рефлексію своїх станів у навчально-виховному процесі тощо [3, 18].

Завдяки такому підходу профінформаційна робота з учнями в процесі означених вище навчальних програм передбачала вирішення таких завдань:

- ознайомлення учнів з визначеним колом інформаційного матеріалу, що характеризує найбільш масові професії сфери підприємницької діяльності;
- інформування учнів про умови оволодіння тими чи іншими професіями (навчальні заклади, навчальні предмети, строки навчання, кваліфікаційні перспективи тощо);
- формування в учнів позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності;
- виховання в учнів стійких професійних інтересів і правильно мотивованих професійних намірів, основою яких є усвідомлення своїх власних професійно значущих психологічних особливостей, здібностей, а також соціально-економічних умов вибору професії [2, 44].

У перших двох завданнях відбиваються інформативно-довідкові функції профінформації, у двох останніх – її виховні, формуючі функції. У процесі здійснення профінформаційної роботи всі ці функції виступають у взаємозв'язку, в органічному взаємному проникненні. Так, наприклад, цілеспрямоване формування інтересів і ставлень особистості передбачає оволодіння учнем необхідною довідковою інформацією, що методично спрямована саме на формування інтересів і ставлень. Але й навпаки, засвоєння учнем необхідної довідкової інформації з метою подальшого активного використання її в процесі професійного самовизначення не може бути ефективним при нейтральному або, тим більше, негативному ставленні учня до неї.

Наступним структурним елементом профорієнтації є професійна консультація. Вона визначається як система психологічного вивчення особистості учня з метою надання йому обґрунтованих порад щодо оптимальних для нього напрямів професійного самовизначення [3, 27].

Професійна консультація ґрунтується на активній пізнавальній діяльності учня, на його пізнавальних потребах, потребах у самопізнанні і на актуалізованих потребах вирішення життєво важливих питань власного професійного самовизначення. Вона спрямовується на допомогу учневі в самопізнанні, розкритті психологічної структури різних професій і через це – на допомогу йому в самостійному зіставленні своїх можливостей із вимогами майбутньої професійної діяльності. У процесі професійної консультації старшокласник визначає для себе рівень розвитку здібностей та якостей особистості, проектує себе на певну професію. З огляду на ці положення наступний етап було спрямовано нами на вирішення таких завдань:

- формування в учнів знань про найпоширеніші професії сфери підприємництва;
- розвиток у старшокласників професійних якостей, необхідних для підприємницької діяльності;
- набуття учнями вмінь здійснювати економічні розрахунки, які є необхідними для підприємницької діяльності, та створення умов для їх застосування у навчально-практичній діяльності підприємницького характеру;
- формування в учнів ціннісних орієнтацій, адекватних завданням реформування соціально-економічних відносин в Україні.

Під час організації навчально-практичної діяльності старшокласників ми виходили з положення про необхідність посилення профорієнтаційного змісту уроків з математики, основ економіки та курсу “Основи економічних розрахунків”. Їх реалізація передбачала розвиток в учнів не лише інтересу до економічних знань, але й до конкретних професій сфери підприємницької діяльності.

Як зазначалося вище, зміст предметів математичного циклу, які викладаються в 10–11-х класах загальноосвітніх шкіл, не містять навчального матеріалу та практичних завдань, які б знайомили старшокласників із застосуванням математичних методів в економіці, і практично не містять матеріалу, який би сприяв формуванню в учнів економічних знань та вмінь. Проте до підручника “Алгебра і початок аналізу” (автори Шкіль М.І., Слєпкань З.І., Дубинчук О.С.) для 11-го класу включено розділи “Елементи комбінаторики”, “Початки теорії ймовірності” та “Вступ до статистики”, вивчення яких створює певні передумови для ознайомлення старшокласників із застосуванням математичних методів у підприємницькій діяльності, зокрема ознайомлення школярів з такою її складовою, як фінансовий аналіз та вибірковий контроль за якістю продукції.

Так, для прикладу, під час вивчення розділу “Показникова, логарифмічна і степенева функції” ми ознайомлювали старшокласників із таким поняттям, як „складні проценти” та методами їх обчислення. Складні проценти застосовуються для оцінки та розрахунку так званої майбутньої вартості і пов'язані насамперед з фінансово-кредитною діяльністю. Підприємницькій діяльності притаманні як позички у фінансово-кредитних установах, фізичних та юридичних осіб під певний відсоток, так і розміщення вільних коштів у вигляді банківських вкладів або інвестицій (акції, облігації, інші цінні папери).

Під час вивчення теми “Показникова функція” ми ознайомлювали учнів з правилами визначення ціни акцій. При вивченні цієї теми учням демонструвалися окремі правила визначення вартості цінних паперів. Оскільки переважна більшість підприємств в Україні заснована на колективній формі власності (акціонерні товариства різних типів, товариства з обмеженою відповідальністю і таке інше), які передбачають залучення інвестицій або розподіл внесків засновників та співвласників підприємств шляхом випуску цінних паперів, то знання щодо визначення їх вартості є необхідними для підприємницької діяльності. Крім того, включення практичних завдань на визначення так званої теперішньої вартості цінних паперів з відповідними поясненнями нових термінів та понять, притаманних підприємницькій діяльності, дозволяло нам проілюструвати один з

напрямів застосування математичних методів у бізнесі.

Під час вивчення теми „Геометричні прогресії” серед інших завдань ми розглядали такі як обчислення ренти, її наявної вартості, дисконтної вартості облигації і ін. Подані задачі передбачали володіння учнями поняттям “процентна ставка”, її розміри в різних кредитних установах у нашій країні. Також під час вивчення цієї теми аналізувалися професійні особливості фахової діяльності різних банківських службовців. Такі професіографічні пошуки надають значні можливості для розгортання профорієнтаційної роботи вчителя математики. При цьому є можливість пояснити учням зміст професій працівників різних фінансово-кредитних установ.

Для групи учнів, які виявили зацікавленість до профорієнтаційної діяльності на уроках математики, нами було розроблено програму факультативного курсу “Основи економічних розрахунків”. Його метою стало ознайомлення школярів з основними фінансовими категоріями застосування математичних знань в економічній діяльності, притаманні сімейній економіці та економіці підприємства (фірми, приватного підприємця тощо). Тому головними завданнями запропонованого нами курсу стали:

- формування в учнів системи економічних знань та вмій прикладного характеру та поглиблення загальної економічної підготовки школярів;
- ознайомлення школярів із практичними застосуваннями математики в економіці;
- формування в учнів умінь здійснювати як елементарні економічні розрахунки, характерні для побуту, так і елементи економічного аналізу, притаманні підприємницькій діяльності;
- розвиток у школярів інтересу до економіки та професій з цієї сфери;
- формування вмій прийняття економічних рішень на основі фінансово-математичних розрахунків.

Факультативний курс вивчався за рахунок годин, передбачених варіативною частиною навчальних програм протягом двох (програму розраховано на 68 навчальних годин) навчальних років. Програма курсу містить у собі чотири розділи: “Економіка сім’ї”, “Економіка підприємства”, “Ціноутворення”, “Математичні методи в економіці”. Навчальний матеріал дає учням не лише більш розширені, у порівняно із загальноосвітнім курсом економіки, знання та вміння економічних розрахунків, але й знайомить старшокласників із використанням математичних методів в підприємницькій діяльності. Проте згаданий курс розглядається нами не лише як елемент підготовки старшокласників до підприємницької діяльності, оскільки знайомить їх із здійсненням економічних обчислень, які притаманні й іншим сферам економічної діяльності.

Впровадження даного курсу дозволило використати в навчанні задачі економічного характеру, які, крім суто математичних знань та вмій, потребують володіння системою специфічних знань як із загальної економічної теорії, так і економіки підприємницької діяльності. Слід зазначити, що під час викладання курсу особлива увага зверталася на задачі, розв’язання яких було спрямованим на економічний аналіз господарчої діяльності та прогнозування економічних наслідків модернізації виробництва. У процесі викладання курсу ми використовували також задачі, які ілюстрували застосування в економічній діяльності програмного матеріалу з математики.

Розроблена нами і висвітлена вище методика формування у старшокласників інтересу до професій підприємницького напрямку у процесі викладання предметів математичного напрямку сучасної загальноосвітньої школи виявилася досить ефективною. Одержані у процесі її реалізації результати свідчать про суттєві позитивні зміни у поінформованості учнів про сучасні професії. Так 76% учнів показали високий та середній рівень здатності до аналізу професій, а понад 68% – високий та середній рівень здатності до самоаналізу. Одержані дані підтверджують також і про позитивний вплив запропонованої методики на виховання таких якостей особистості, як економічність та розважливості, які необхідні для успішного здійснення підприємницької діяльності. Кількість учнів з високим та середнім рівнем прояву цього показника сформованості інтересу особистості до професії склала 38% та відповідно 34,6%.

Отже, підвищення ефективності процесу виховання у старшокласників інтересу до вибору майбутньої професії в сучасній загальноосвітній середній школі можливе за рахунок включення до загальноосвітніх курсів математики та основ економіки практичних профорієнтаційних завдань, які знайомлять учнів із застосуванням математичних методів в економічній діяльності і формують уміння здійснювати економічний розрахунок. Здійснення навчально-практичної діяльності старшокласників виявляється досить ефективним за умови диференціації підготовки шляхом поступового ускладнення завдань, які забезпечують перехід від репродуктивного застосування відповідних знань та умій до їх творчого використання, самостійності у визначенні підходів до організації та виконання практичного завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутецкий В.А. Психология математических способностей. – М.: Просвещение, 1968. – 431 с.
2. Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи): Навч.-метод. посібник / За ред. Г.О.Балла, П.С.Перепелиці, В.В.Рибалка. – К.: Наукова думка, 2000. – 188 с.
3. Федоришин Б.О. Школа і професійне самовизначення учнів. – К: Рад. школа, 1983. – 192 с.
4. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 352 с.
5. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.: Педагогика, 1971. – 352 с.

Резюме: В статті звертається увага на необхідність підготовки підліткового покоління к вибору і оволодінню в майбутньому підприємницькими професіями. Показано, що головним умовою забезпечення достатнього рівня готовності особистості к професійному самоопределенню є виховання у старшокласників інтереса к підприємницькій діяльності в процесі оволодіння економічним розрахунком. Отоб'єжено зміст процесу поетапного формування інтереса старшокласників к професіям області підприємницької діяльності. Сделано аналіз основних підходів к определению структури профориєнтаційної роботи со школьниками.

Ключевые слова: підприємницька діяльність, економічний розрахунок, профориєнтація, профінформація.

Summary. The article deals with the necessity of the preparation of youth for taking up the career of a businessman. The main condition for providing the sufficient level of the personality for the professional self-determination is educating the senior pupils' interest to business activity in the process of their mastering economic estimation. The article reflects the content of the stage-by-stage building the pupils' interest to the professions of the business activity. The article characterizes the main approaches to the determination of the structure of professionally orientated work with the pupils.

Key words: business activity, economic estimation, professionally orientated work, professional information.

Одержано редакцією 01.09.2005

УДК:37.032–057.874

Р.В. ПАВЕЛКІВ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТІЙНОСТІ СУЧАСНИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме. В статті розкривається значення розвитку самостійності у навчальній та трудовій діяльності учнів молодшого шкільного віку як інтегральної властивості особистості, що стимулює її розвиток. Експериментально доведено взаємозв'язок між рівнем самостійності молодших школярів та успішністю їх навчання.

Ключові слова: самостійність, навчальна діяльність, трудова діяльність, молодші школярі.

Постановка проблеми. Одним із завдань сучасного реформування системи освіти є створення необхідних умов для розвитку в учнів навичок самообслуговування, стимулювання їх самореалізації, творчого самовдосконалення, професійного самовизначення, тобто розвитку самостійності як інтегральної властивості особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить як про актуальність проблеми самостійності для практики та інтерес до її дослідження з боку вчених, так і про недостатню теоретичну та експериментальну розробленість питання у психології. Метою даної статті є вивчення особливостей сформованості самостійності у сучасних молодших школярів. Воно проведене у рамках дослідження особливостей розвитку свідомості та самосвідомості молодших школярів, яким ми займаємося вже понад десять років. Усього експериментальною роботою було охоплено 82 учні 3-х класів основної школи (порівно дівчаток та хлопчиків).

Психологи розуміють самостійність як волюву властивість особистості – здатність систематизувати, планувати, регулювати та активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва та практичної допомоги ззовні [8]. Наголошується [5], що сутність самостійності полягає в тому, що людина сама визначає свої вчинки, орієнтуючись при цьому не на тиск з боку оточуючих, не на випадковий вплив, а зважаючи на власні переконання, знання і уявлення про те, як слід діяти у тих чи інших ситуаціях.

Дослідження самостійності школярів у навчальній та трудовій діяльності, у повсякденній поведінці [4] дає підстави відзначити деякі суттєві положення. По-перше, самостійна поведінка дитини будь-якого віку принципово відрізняється від її стихійної поведінки. За самостійністю дитини завжди стоять керівна позиція та вимоги з боку дорослих. У міру розвитку дитини ця позиція стає дедалі менш відкритою, а дитина, звикаючи виконувати вимоги дорослих, починає орієнтуватися на останніх як на певні зразки поведінки. Лише на основі вироблених умінь та навичок, що відповідають вимогам дорослих, може бути вихована самостійність як найцінніша риса особистості. Якщо такі вміння та навички не сформовані, то надання дитині самостійності призводить лише до стихійної поведінки, порушення суспільних вимог. По-друге, рівень самостійності дітей (і, відповідно, вимоги до неї) зростає в міру розвитку їх можливостей. У розвитку самостійності виділяють три ступені: перший – дитина самостійно діє у звичних для неї умовах, в яких вироблялися звички, без нагадувань, спонукань та допомоги з боку дорослого; другий – дитина самостійно використовує звичні способи поведінки у нових, однак близьких до звичних ситуаціях; третій – дитина визначає свою поведінку у будь-яких умовах на основі засвоєного правила, яке набуло генералізуючого характеру. Таким чином, самостійність завжди є продуктом підпорядкування дитини вимогам дорослих і, водночас, власної ініціативи дитини. І чим глибше, осмисленіше засвоїла дитина норми і правила поведінки, тим ширші у неї можливості ініціативно і самостійно застосувати їх у нових умовах життя.

Самостійність – це свідоме мотивування дій та їх обґрунтованість, незалежність від чужих впливів, прагнення і здатність діяти відповідно до власних переконань (С.Л.Рубінштейн). Вона виявляється по-різному і

ЗМІСТ

<i>Переднє слово ректора РДГУ Постоловського Р.М.</i>	3
<i>Дем'янюк Т.Д.</i> Інноваційна діяльність кафедри теорії і методики виховання	4
<i>Лісова С.В.</i> Сучасні тенденції модернізації національних систем освіти: пошук і перспектива	13
<i>Безкорвайна О.В.</i> Гуманістичні ціннісні орієнтири як основа формування толерантної особистості сучасного підлітка	17
<i>Хамедюк Н.С.</i> Актуальні проблеми виховання гуманістично спрямованої особистості учня на принципах педагогіки толерантності	23
<i>Рабченюк Т.С.</i> Особливості виховання обдарованої дитини в сучасному навчальному закладі	27
<i>Матюхіна Н.В.</i> Розвиток творчої обдарованості учнів у процесі навчально-виховної діяльності вчителя	32
<i>Дем'янюк Б.П.</i> Формування наукового світогляду школярів при викладанні фізики у сучасній школі	36
<i>Дем'янюк Т. Д., Камінська Є. І.</i> Духовно-моральний розвиток особистості учня в умовах діяльності української національної „школи – родини”	39
<i>Черній А.Л.</i> Організаційно-педагогічні засади виховного процесу в організації пласт	44
<i>Сойчук Р.Л.</i> Контрасти американської системи виховання	46
<i>Тимошук Н. С.</i> Оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання таршокласників у позакласній роботі	49
<i>Пилипей О.В.</i> Використання інтерактивних методик в навчально-виховній роботі вчителя-словесника	54
<i>Назаренко Г.А.</i> Культура міжетнічних відносин старшокласників: результати констатуючого етапу ксперименту та завдання виховної діяльності	58
<i>Чернишина В.М.</i> Формування ціннісних орієнтацій в системі діяльності педагогічного колективу	63
<i>Кириленко С.В.</i> Громадянська відповідальність як показник сформованості культури здоров'я	67
<i>Косарєва Н.І.</i> Формування духовності особистості на засадах цінностей українського народу	70
<i>Павелків О.М.</i> Формування в учнів інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком	73
<i>Павелків Р.В.</i> Експериментальне вивчення особливостей самостійності сучасних молодших школярів	76
<i>Оржеховська В.М.</i> Превентивна педагогіка – наука пізнання	80
<i>Левківський М.В.</i> Соціальна зрілість старшокласників (підходи до формування)	85
<i>Нечипорук Л.І.</i> Формування ноосферної моральної позиції старшокласників	87
<i>Кукалець М.В.</i> Дидактичні аспекти підготовки учнів до засвоєння навчального матеріалу	91
<i>Гавлітіна Т.М.</i> Завдання і зміст національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільних навчальних закладах	95
<i>Кособуцька Г.П.</i> Кредитно-модульна система: завдання, пошук, результати у вищому навчальному закладі	98
<i>Наумчук Г.І.</i> Духовність і формування особистості майбутнього вчителя	103
<i>Дупак Н.В.</i> Зарубіжний досвід розробки стандартів професійної освіти	107
<i>Красовська О.О.</i> Естетична освіта студентів педагогічного факультету	113
<i>Крижановська Т.І.</i> Шляхи оновлення професійної підготовки музикантів-педагогів у курсі “історія музики”	116
<i>Петренко О.Б.</i> Громадянська спрямованість діяльності українських просвітительок кінця ХІХ – початку Х ст.	119
<i>Федорченко Т.Є.</i> Проблеми ненасильства в контексті дитячої безпритульності	122
<i>Габова Л.І.</i> ВІЛ/СНІД як чинник погіршення репродуктивного здоров'я неповнолітніх	125
<i>Піддубник В.Г., Якимчук С.Н.</i> Основи роботи з вокальним ансамблем	128
<i>Graca Tadeusz</i> Etapy kształtowania umiejętności w kształceniu zawodowym	132
<i>Рабченюк Т.С.</i> Індивідуальне навчально-дослідне завдання як вид самостійної роботи студента творчого характеру	135
<i>Ціпан Т.С.</i> Громадське виховання в умовах дитячо-юнацького руху: історичний аспект	141
<i>Якимчук М.Ю.</i> Особливості навчання і виховання обдарованих дітей	148
<i>Відомості про авторів</i>	152

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 32

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника *Дем'янюк Т.Д.*

Відповідальний за підготовку збірника до видання *Янцур М.С.*

Технічний редактор *Кравчук В.Ю.*

Комп'ютерна верстка *Лазарчук В.В.*

Здано до набору 12.09.2005 р. Підписано до друку 30.09.2005 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 22,86. Обл. вид. арк. 23,19. Замовлення № 1/6. Наклад 120

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 32. – Рівне:
РДГУ, 2005. – 155 с.**

ISBN 966 – 7281 – 08 – 3.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20